

Η καθιέρωση των ιερών θυσιαστήριων και των ναών στην Παλαιά Διαθήκη (πρωτοπρεσβύτερος π. Σπυρίδων Λόντος, υπ. Διδάκτωρ Θεολογίας)

/ [Πεμπουσία](#)

Ως οι αρχαιότεροι χώροι λατρείας αναφέρονται στην Παλαιά Διαθήκη τα Υψηλά. Τα βαμώθ, όπως αναφέρονται στο πρωτότυπο κείμενο, φαίνεται να είναι γνωστά στον ευρύτερο Μεσογειακό χώρο, καθώς ομόριζοι όροι παρουσιάζονται στις κύριες γλώσσες της αρχαίας Εγγύς Ανατολής [1], και να διαδραμάτισαν σπουδαίο ρόλο στη θρησκευτική ζωή ενός σημαντικού τμήματος του πληθυσμού της Παλαιστίνης κατά τη διάρκεια της βιβλικής περιόδου. Τα βαμώθ, η όπως απαντούν στη μετάφραση των Ο΄ σε εκκλησιαστικούς ύμνους, τα υψηλά, αποτέλεσαν λατρευτικούς χώρους, που καθιερώνονταν σε επιβλητικά υψώματα της Παλαιστινιακής υπαίθρου, άλλοτε εντός και άλλοτε εκτός των τειχών της πόλεως, σε ορισμένες δε περιπτώσεις και σε χαμηλές πεδιάδες. Εκεί, όπως μαρτυρείται, ο λαός του Ισραήλ εκτελούσε τη λατρεία του Γιαχβέ πριν την οικοδόμηση του Ναού στο όνομα του Γιαχβέ από το Σολομώντα [2]. Στους ιερούς αυτούς χώρους

διακρίνονται ανάμεσα στα άλλα αντικείμενα για την τέλεση της καθημερινής λατρείας οι βωμοί ή τα θυσιαστήρια. Ο Καθηγητής Ηλίας Οικονόμου ορίζει το θυσιαστήριο ως τόπο πραγματοποίησής αιματηρής και αναίμακτης θυσίας και το χαρακτηρίζει ως το κέντρο της λατρείας στη θρησκεία της Παλαιάς Διαθήκης [3]. Διακρίνονται δύο κύριοι τύποι βωμών. Ο μικρός, δηλαδή το θυσιαστήριο θυμιάματος, και ο μεγάλος, δηλαδή το θυσιαστήριο ολοκαυτωμάτων.

Το θυσιαστήριο των ολοκαυτωμάτων ταυτίζεται με εκείνο που κατασκεύασε ο Μωσής και εντάσσεται στα λατρευτικά αντικείμενα της Σκηνής του Μαρτυρίου [4]. Αντίστοιχο θυσιαστήριο είχε πρώτα ανοικοδομήσει και ο Αβραάμ κάτω από τη «Δρυ Μωρέ» στη Συχέμ, όπου δέχθηκε την πρώτη αποκάλυψη του Θεού. Το κείμενο συναφώς αναφέρει: «και ώφθη Κύριος τω Αβραάμ και είπεν αυτώ· τω σπέρματί σου δώσω την γην ταύτην· και ωκοδόμησεν εκεί Άβραμ θυσιαστήριον Κυρίω τω οφθέντι αυτώ» [5]. Έκτοτε η ιερά περιοχή της Συχέμ αποτελεί συνεχή τρόπο λατρείας, καθώς εκεί μαρτυρείται η θυσία στον Γιαχβέ από τον πατριάρχη Ιακώβ. Η βιβλική αυτή μαρτυρία, για την καθιέρωση συγκεκριμένων τόπων λατρείας, που καθιερώνονταν από γενιά σε γενιά, επιβεβαιώθηκε και από την αρχαιολογική σκαπάνη, όπως έδειξε και στη διατριβή του ο Καθηγητής Νικόλαος Ολυμπίου. Ειδικά ως προς τη Συχέμ, που αποτέλεσε αντικείμενο μελέτης της Διπλωματικής εργασίας μου, τέλος, θα πρέπει να σημειώσω ότι παρά την δρυ Μωρέ ο Ιησούς του Ναυή τοποθέτησε ένα μέγα λίθο ως σημείο της συνθήκης του Θεού με τις δώδεκα φυλές κατά την είσοδό τους στη Γη της Επαγγελίας. Βέβαια εκτός από τη Συχέμ, ιεροί χώροι καθιερώθηκαν και αλλού. Έτσι στη Βεερσέβα, που οφείλει την ονοματοδοσία της στον Αβραάμ, όταν έκανε διαθήκη (ειρηνική θυσία) μετά τη συμφιλίωσή του με τον Αβιμέλεχ, την εξώρυξη φρέατος και την εκχώρηση επτά αμνάδων [6], και ο Ιακώβ έστησε θυσιαστήριο, καθώς «ώφθη αυτώ εν τη νυκτί εκείνη και είπεν· εγώ ειμί ο Θεός Αβραάμ του πατρός σου· μη φοβού, μετά σου γαρ ειμι και ευλογήσω σε και πληθυνώ το σπέρμα σου δι' Αβραάμ τον πατέρα σου· και ωκοδόμησεν εκεί θυσιαστήριον και επεκαλέσατο το όνομα του Κυρίου» [7]. Εν συνεχεία λαμβάνει εντολή από το Θεό να κατοικήσει στη Βαιθήλ και να στήσει θυσιαστήριο, καθώς «είπε ο Θεός προς Ιακώβ· αναστάς ανάβηθι εις τον τόπον Βαιθήλ και ποιήσον εκεί θυσιαστήριον τω θεώ τω οφθέντι σοι...» [8]. Εκεί ο Ιακώβ τοποθετεί μία Ματσεμπά, τη χρίει με λάδι και υπόσχεται να κτίσει θυσιαστήριο, όπου θα αφιερώσει το ένα δέκατο των εισοδημάτων του [9].

Κανένα όμως ιερό δεν προβάλλεται τόσο στην Παλαιά Διαθήκη, όσο η Σκηνή του Μαρτυρίου η της Συναντήσεως, όπου και ο τόπος εντεύξεως των εν τη ερήμω με τον «καθήμενο επί των χερουβείμ». Η εικόνα αυτή που απαντά έκτυπη σε πλείστες όσες εκδηλώσεις στη χριστιανική λατρεία καθιστά τα ιερά αντικείμενα της Σκηνης τύπους της. Έτσι, ενώ αντίστοιχες μαρτυρίες για την καθιέρωση θυσιαστηρίων μνημονεύονται σε διάφορες εποχές, όπως παραδείγματος χάριν από Ιησού του Ναυή, όταν πρότερα έστησε δώδεκα λίθους για την εγκατάσταση των δώδεκα φυλών στη Γη της Επαγγελίας, όσο και από τον Σαούλ μετέπειτα, αποτελεί η Σκηνή του Μαρτυρίου ιδιότυπο ιερό, το οποίο κατασκευάσθηκε σύμφωνα με τις οδηγίες του ίδιου του Γιαχβέ [10]. Έτσι, στο φορητό αυτό ιερό ο Θεός μπορούσε να «κατοικεί» συνεχώς ανάμεσα στο λαό, τον οποίο οδηγούσε μέσα από την έρημο [11]. Ως προς δε την καθιέρωση το ιερό οίκημα, που φιλοξενούσε την Κιβωτό της Διαθήκης και ήταν αφιερωμένο στην καθημερινή λατρεία του Θεού, είχε κατά τον Απόστολο Παύλο, «δικαιώματα λατρείας» [12] και αγιάσθηκε από τον Μωυσή, σύμφωνα με την επιταγή του Θεού: «και λήψη το έλαιον του χρίσματος και χρίσεις την σκηνήν και πάντα τα εν αυτή και πάντα τα σκεύη αυτής και έσται αγία. Και χρίσεις το θυσιαστήριον των καρπωμάτων και πάντα τα σκεύη αυτού» [13]. Το χωρίο παραπέμπεται εν προκειμένω επί μακρόν, καθώς προβάλλει ο τελετουργικός χαρακτήρας της αφήγησης [14].

Αξίζει για μία ακόμη φορά να επιμείνουμε στην καθιέρωση του Ναού, που για μία ακόμη φορά έχει κέντρο του την Κιβωτό της Διαθήκης: «ωκοδόμησα τον οίκον τω ονόματι Κυρίου Θεού Ισραήλ, και εθέμην εκεί τόπον τη κιβωτώ, εν η εστιν εκεί διαθήκη Κυρίου, ην διέθετο Κύριος μετά των πατέρων ημών εν τω εξαγαγείν

αυτούς εκ της Αιγύπτου [15]. Ωστόσο η καθιέρωση της Σκηνής του Μαρτυρίου η του Ναού αργότερα δεν σήμαινε την οριστική εγκατάλειψη των «υψηλών». Ο Σολομώντας εχρίσθη βασιλιάς από τον ιερέα Σαδώκ και τον προφήτη Νάθαν παρά την πηγή Γιών στις υπώρειες της Ιερουσαλήμ [16], ενώ μετά την καθιέρωση του ναού ο Σολομών «έθυσε θυσίαν ενώπιον Κυρίου» ,«ενεκαίνισεν τον οίκον Κυρίου» και «ηγίασε το μέσον της αυλής το κατά πρόσωπον του οίκου Κυρίου» προβαίνοντας στις ίδιες πατροπαράδοτες ενέργειες: «εποίησεν εκεί την ολοκαύτωσιν»,δηλαδή προσέφερε θυσία και κατέκαυσε τα προσφερθέντα [17]. Μετά την άλωση της Ιερουσαλήμ από το Ναβουχοδονόσορα το 586 π.Χ. ο Ναός έμεινε ερειπωμένος μέχρι και το 538, όταν ο βασιλιάς των Περσών Κύρος μετά την ιστορούμενη επόρθηση της Βαβυλώνας [18] εξέδωσε διάταγμα, που επέτρεπε την ανοικοδόμηση του Ναού [19] , ενώ είχε φροντίσει να στείλει με το Μιθριδάτη τον εξοπλισμό του Ναού με τα ιερά σκεύη «α μετήγαγεν Ναβουχοδονόσορ εξ Ιερουσαλήμ και απηρείσατο αυτά εν τω εαυτού ειδωλίσκῳ» [20]. Οι εργασίες άρχισαν το 537 π.Χ. και ολοκληρώθηκαν έπειτα από 22 έτη, κατά «το έκτον έτος (516 π.Χ.) της βασιλείας Δαρείου του Βασιλέως» [21].

1. Για τον ακκαδικό, ουγαριτικό και μωαβιτικό όρο, βλ. Ν. Ολυμπίου, *Το Βαμά ως χώρος λατρείας στο αρχαίο Ισραήλ*, Αθήνα 1991, σ. 41-47 και 55-61.
2. Ν. Ολυμπίου, *Το Βαμά ως χώρος λατρείας στο αρχαίο Ισραήλ*, σ. 81-83 και 302.
3. Ηλ. Οικονόμου, *Παραδόσεις αρχαιολογίας της Παλαιστίνης και Βιβλικής Θεσμολογίας*, Αθήνα 1992, σ. 371.
4. Ν. Ολυμπίου, *Το Βαμά ως χώρος λατρείας στο αρχαίο Ισραήλ*, σ. 302.
5. Γεν. 12:7.
6. Γεν. 21:30-32.
7. Γεν. 26:24-25.
8. Γεν. 35:1.
9. Ηλ. Οικονόμου, *Παραδόσεις αρχαιολογίας της Παλαιστίνης και Βιβλικής Θεσμολογίας*, σ. 157.
10. Ηλ. Οικονόμου, *Αρχαιολογία και Θεσμολογία της Βιβλικής Παλαιστίνης* , Αθήνα 2004, σ.159.
11. «Σκηνή του Μαρτυρίου», *Λεξικό Βιβλικής Θεολογίας*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1980, σ. 682.
12. Εβρ. 9:1.
13. Εξ. 40:7-9.

- 14. Περισσότερα σχετικά, βλ. Π. Σκαλτσή, «Η τελετή των εγκαινίων», *Η οδός*, 20 (Ιανουάριος-Απρίλιος 2011) 3.**
- 15. Γ΄ Βασ. 8:20-21.**
- 16. Γ΄ Βασ. 1:33-35.**
- 17. Γ΄ Βασ. 8:62-64.**
- 18. Δαν. 6,28.**
- 19. Α΄ Εσδρ. 2:2. Β΄ Παρ. 36:23.**
- 20. Α΄ Εσδρ. 2:7.**
- 21. Β΄ Εσδρ. 6:15.**

Ο Δεύτερος Ναός, που είναι γνωστός και ως Ναός του Ζοροβάβελ, αποτέλεσε σύμφωνα με τις νεώτερες επιστημονικές έρευνες το χώρο, όπου αναπτύχθηκε ο Ιουδαϊσμός κατά τον 4ο αι. π.Χ. και καθιερώθηκε με την ίδια διαδικασία που ακολουθήθηκε κατά τον εγκαινιασμό του ιερού του κυρίου: «και εποίησαν οι υιοί Ισραήλ, οι ιερείς και οι λευίται και οι κατάλοιποι υιών αποικεσίας εγκαινία του οίκου του Θεού εν ευφροσύνη [22]. Στο σημείο αυτό η ιερά ιστορία επιφυλάσσει τη σημαντικότερη ίσως μαρτυρία για τη σημασία των εγκαινίων στη συνείδηση του λαού της Παλαιάς Διαθήκης. Όταν ο Σελευκίδης Αντίοχος ο Δ΄ ο Επιφανής η και Επιμανής τοποθέτησε την 25η του μήνα Κισλέβ του έτους 167 π.Χ. είδωλο του Ολυμπίου Διός στο Ναό στη θυσιαστηρίου [24], και θυσίασε προς τιμήν του, μύανε και βεβήλωσε το ιερό των υιών Ισραήλ. Σε αυτό το γεγονός οφείλεται το μένος, με το οποίο καταφέρεται ο συγγραφέας των Μακκαβαϊκών βιβλίων έναντι των Ελλήνων, στο οποίο συχνά και άστοχα αναφέρονται οι αμαθείς καταφρονητές του ιερού κειμένου. Έτσι όταν κατά τη Μακκαβαϊκή επανάσταση ανακτήθηκε η Ιερουσαλήμ τελέστηκε για πρώτη φορά από τον Ιούδα τον Μακκαβαίο η εορτή των Εγκαινίων το έτος 164 π.Χ. Αφού καταστράφηκε το μνανθέν θυσιαστήριο και εξαγνίστηκε με τελετή η ιερά περιοχή, επανήλθε στο όρος του Ναού η λατρεία του Γιαχβέ. Χαρακτηριστικά το κείμενο αναφέρει: «είπεν Ιούδας και οι αδελφοί αυτού... αναβώμεν καθαρίσαι τα άγια και εγκαινιάσαι... και εκαθάρισαν τα άγια και ήραν τους λίθους του μiasμού εις τόπον ακάθαρτον... και καθείλον το θυσιαστήριον... και ωκοδόμησαν θυσιαστήριον καινόν... και τα άγια τα εντός του οίκου και τας αυλάς ηγίασαν... και κατά καιρόν και κατά την ημέραν, εν η εβεβήλωσαν αυτό τα έθνη, εν εκείνη ανεκαινίσθη εν ωδαίς και κιθάραις και κινύραις και εν κυμβάλοις [24]. Σύμφωνα δε με τη μακκαβαϊκή ιστορία αποφασίστηκε να εορτάζεται κάθε έτος για οχτώ ημέρες: «ίνα άγωνται αι ημέραι εγκαινισμού του θυσιαστηρίου ενιαυτόν κατ' ενιαυτόν ημέρας οκτώ, από της πέμπτης και εικάδος του μηνός Χασελεύ» [25]. Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι αντίστοιχο τυπικό πρέπει να τηρήθηκε και σε άλλες περιπτώσεις βεβηλώσεως του Ναού από τους αποστάτες βασιλείς του διηρεμένου Βασιλείου, καθώς κάτι τέτοιο για παράδειγμα

υπαινίσσεται τόσο η θρησκευτική μεταρρύθμιση του βασιλιά Ιωσία, όσο και η παράδοση περί του διατηρηθέντος φωτός από το Νεεμία [26] και τα εγκαίνια του Ναού [27]. Σύμφωνα με το τυπικό της εορτής, καθημερινά τοποθετούσαν ένα λύχνο στην παραστάδα της πόρτας του σπιτιού, με αποτέλεσμα την 8η ημέρα να φέγγουν σε αυτή την ανάμνηση 8 λύχνοι.

Ως εκ των ανωτέρω επιβεβαιώνεται και γραφικώς ότι είχε καθιερωθεί ειδική τελετή για τον εγκαινιασμό των ιερών χώρων λατρείας. Η λειτουργική αυτή πρακτική θα πρέπει ως φαίνεται να αναχθεί στον καθαγιασμό ενός χώρου στην βιβλική παράδοση, όπως για παράδειγμα από τον Ιακώβ. Σύγχρονες προσεγγίσεις του ζητήματος φαίνεται να αγνοούν το γεγονός, ότι όλοι οι ιεροί χώροι του αρχαίου Ισραήλ καθιερώνονται με θεοφάνεια. Έτσι τα ιερά στη Σιλώ, στη Συχέμ, στη Βεερσεβά και αλλού σχετίζονται με το κατεξοχήν σημείο θεοφάνειας, που είναι η βελανιδιά. Το μεγάλο και επιβλητικό κωνοφόρο δένδρο συνδέεται άρρηκτα με την λατρεία στον Γιαχβέ και αποτελεί το πρώτο σημείο μαρτυρίας της συνάντησης του ανθρώπου με το Θεό. Όχι τυχαία λοιπόν αναφέρεται πλείστες όσες φορές ο ιερός συγγραφέας στα ιερά της ορεινής Παλαιστίνης: παρά τη δρυ Μωρέ, τη δρυ Μαμβρή και ούτω καθ' εξής. Έτσι και το ιερό του όρους του Ναού στην ύστερη βιβλική και μετά βιβλική ιουδαϊκή παράδοση συνδέθηκε με το όρος της θυσίας του Αβραάμ. Ωστόσο στη σύγχρονη βιβλική έρευνα, που κυριαρχείται

από τον εξορθολογισμό επισημαίνεται η μεταγενέστερη ένδυση των ιερών στα υψηλά, αλλά και σε αυτό το όρος του Ναού, με βιβλικές θεοφάνειες. Στην ιστορία του εβραϊκού έθνους είχε όντως καθιερωθεί ειδικό τυπικό εγκαινίων. Κατά το υπόδειγμα του Ιακώβ στη Βαιθήλ, ο ιερέυς εξέχεε έλαιο στην ιερά περιοχή [31]. Η απαρχή αυτή για τον «εγκαινισμό του θυσιαστηρίου», ο οποίος μαρτυρείται και ως εντολή του Θεού προς το Μωϋσή και προέβλεπε την καθημερινή «προσαγωγή των Δώρων» στο θυσιαστήριο από ένα διαφορετικό «άρχοντα» [32]. Η διαδικασία, επομένως, των εγκαινίων συνίστατο απλώς σε μία επίσημη θυσία (προσφορά), με την οποία άρχιζε η χρησιμοποίηση του συγκεκριμένου θυσιαστηρίου ως τόπου επιτελέσεως της λατρείας του Θεού.

Η χριστιανική Εκκλησία παρέλαβε από την ιουδαϊκή λατρεία τη λειτουργική πρακτική των εγκαινίων του τόπου λατρείας, δηλαδή του Ναού. Είναι αξιοσημείωτο ότι, η λειτουργική πρακτική των εγκαινίων ναού στη χριστιανική Λατρεία αφορά, κυρίως, στο θυσιαστήριο (αγία Τράπεζα), όπως συνέβαινε στην ιουδαϊκή παράδοση ήδη από τον «εγκαινισμό» του θυσιαστηρίου από τον Ιακώβ [33].

22. Β΄ Εσδρ. 6:16.

23. Α΄ Μακκ. 1:54

24. Α΄ Μακκ. 4:36-46.

25. Α΄ Μακκ. 4:59

26. Β΄ Μακκ. 1:18-22.

27. Ηλ. Οικονόμου, Αρχαιολογία και Θεσμολογία της Βιβλικής Παλαιστίνης, σ. 393-394.

28. Ηλ. Οικονόμου, Αρχαιολογία και Θεσμολογία της Βιβλικής Παλαιστίνης, σ. 184.

29. Ιω. 10:22-23.

30. Ιω. 10:33.

31. Γεν. 28:18.

32. Αριθμ. 7:11.

33. Γ. Φίλια, «Οι εβραϊκές ρίζες των εγκαινίων των ναών», Η οδός 20 (Ιανουάριος-Απρίλιος 2011) 6.